

УДК 655.41:030

Наталія Черниш,
кандидат філологічних наук, професор кафедри
видавничої справи і редагування
Української академії друкарства

До питання про сучасну типологію енциклопедій

Проаналізовано теоретичні концепції дослідників енциклопедичного книговидавництва, фахівців з типології книги, а також здобутки українських видавців енциклопедій. Виокремлено сучасні книгознавчі підходи до класифікації цього типу довідкових праць; запропоновано новітню типологію енциклопедичних видань.

Ключові слова: енциклопедія, визначення, типологічні ознаки, сучасні класифікації енциклопедичних видань, новітня типологія енциклопедій.

На сучасному етапі розвитку українського книговидавництва особливого значення набувають проблеми підготовки та випуску багатогранних за тематикою, цільовими особливостями і читацьким призначенням довідкових видань, розрахованих на задоволення різноманітних інформаційних запитів суспільства. Це сукупність творів, які акумулюють і систематизують багатоаспектні фактичні відомості, їх завдання — оптимально швидко надати читачеві стислу довідку, збагатити його якнайповнішою інформацією у компактному викладі.

Постановка проблеми. У системі довідкових видань чільне місце належить енциклопедіям — найавторитетнішим джерелам компетентних наукових відомостей, призначених для задоволення інформаційних потреб як фахівців, так і найширших кіл читачів. Саме енциклопедію називають своєрідним інтелектуальним паспортом держави, адже вона об'єктивно віддзеркалює панораму розвитку нації, ступінь сприйняття та засвоєння надбань людства.

Загалом, у дослідженнях багатьох науковців та нормативних документах з типології енциклопедію визначено передусім як "довідкове видання, що містить систематизовані відомості, які відповідають сучасному рівню знань та викладені у вигляді коротких статей, розташованих в алфавітному чи тематичному порядку, з пристатейним списком літератури" [6, с. 43]. Окремі автори конкретизують: "Відомості енциклопедії є основними та мають узагальнений вигляд", видання "стосується однієї або усіх галузей знань та практичної діяльності", а ще воно характеризується як "упорядковане, концептуально організоване та апробоване" [5, с. 174].

У нормативних документах Книжкової палати України, зокрема ДСТУ 3017—95 "Видання. Основні види. Терміни та визначення", також акцентовано на специфічних рисах, притаманних енциклопедії як особливому різновиду довідників: "Енциклопедія — довідкове видання, що містить узагальнені основні відомості з однієї, кількох чи усіх галузей знань та практичної діяльності, викладені у вигляді статей, розташованих за абеткою їх назв чи у систематичному порядку" [2, с. 20]. В ОСТ РФ 29.132—99 "Енциклопедії. Основні види. Вимоги до основного тексту, апарату видання та видавничо-поліграфічного оформлення" охарак-

теризовано традиційні риси цих довідників, однак ширше розкрито їх особливості з огляду на цільове призначення: "Енциклопедія — це узагальнене зведення впорядкованих, систематизованих, концептуально організованих та апробованих відомостей з усіх, кількох чи однієї галузі знань і практичної діяльності. Енциклопедія є різновидом довідкового видання, тому її укладають таким чином, щоб забезпечити зручність пошуку необхідних відомостей. Цій меті підпорядковані як характер викладу, структура основного тексту, особливості ілюстративного матеріалу, так і добір елементів довідково-пошукового апарату видань" [4, с. 2].

Відмінне від наведених вище формулювання уміщене в довідникові "Книга", де енциклопедію визначено як "вид наукового чи науково-популярного видання" [3, с. 732]. Це не відповідає ДСТУ 3017—95 "Видання. Основні види. Терміни та визначення", а головне — суперечить її цільовому призначенню, оскільки основна мета енциклопедії (зрештою, як довідкових видань загалом) — забезпечити читача довідкою, тобто відомостями наукового чи прикладного характеру, наведених так, щоб він швидко знайшов потрібну інформацію. До того ж на відміну від науково-популярних чи наукових видань енциклопедії призначені передусім для вибіркового читання, що також не властиве цим видам літератури.

Визначальні типологічні риси враховано у такій дефініції: "Енциклопедія — це довідкове видання, що містить узагальнені науково апробовані та систематизовані основні відомості з однієї, кількох чи усіх галузей знань та практичної діяльності, викладені у вигляді статей, розташованих за абеткою або ж у систематичному (тематичному) порядку". Таке тлумачення не суперечить сучасним нормативним документам, що регламентують типологію видань, та дає змогу достатньо повно охарактеризувати цей найавторитетніший вид довідників.

Аналіз останніх публікацій. Енциклопедичний масив становлять видання різноманітної тематики, цільового призначення та читацької адреси, які суттєво відрізняються за видом інформації, розташуванням матеріалу, обсягом та іншими важливими характеристиками, врахованими у сучасній типології. Теоретичні підходи до її розробки базуються на реаліях видавничої практики й здобутках не

лише вітчизняних осередків, а й провідних світових енциклопедичних центрів, передусім таких як "Британіка", "Ф. Брокгауз", "Ларусс" та ін. [1; 8]. Зрештою, новітня типологія формувалася упродовж ХІХ — першої половини ХХ ст., коли у провідних країнах Європи та Північної Америки стрімко розвивалася енциклопедична справа, з огляду на потреби суспільства і напрями розвитку наукової думки урізноманітнювались основні риси цих довідників, збагачувалась їх тематична палітра [11].

Сучасні нормативні документи та теоретичні дослідження науковців засвідчують суттєві відмінності у виокремленні основних типів енциклопедій. Так, у ДСТУ 3017—95 "Видання. Основні види. Терміни та визначення" щодо типології енциклопедій зазначено: "Енциклопедії доволі різноманітні: за цільовим призначенням розрізняють наукову, науково-популярну та популярну, а за характером інформації — універсальну, спеціальну та регіональну" [2, с. 20] (рис. 1). Безперечно, такий поділ надто спрощений: не виокремлено видання за читацьким призначенням; не враховано

також особливостей розташування матеріалів у довіднику, що доволі важливо для редакторського опрацювання; і таку, на перший погляд, формальну рису, як обсяг енциклопедії, не взято до уваги, хоча на практиці саме вона визначає, довідкові матеріали якого виду (грунтовні огляди, короткі довідки чи стислі тлумачення) переважатимуть. У виданні "Книга", окрім згаданого вище суперечливого визначення енциклопедії як "різновиду наукового чи науково-популярного видання", наведено й оригінальну типологію цих довідників (рис. 2). Отже, за специфікою охоплення матеріалу енциклопедії поділяються на універсальні, галузеві (тобто присвячені окремим галузям знань), регіональні (вистілюють відомості, дотичні до певного регіону, держави, міста), тематичні та проблемні, а також персональні. За читацькою адресою виокремлюють енциклопедії для фахівців, широкого кола читачів, жінок, дітей, осіб похилого віку, для сімейного читання. За метою використання діапазон енциклопедій сягає від видань з короткими довідками до алфавітного зводу белетризованих есе [3, с. 732].

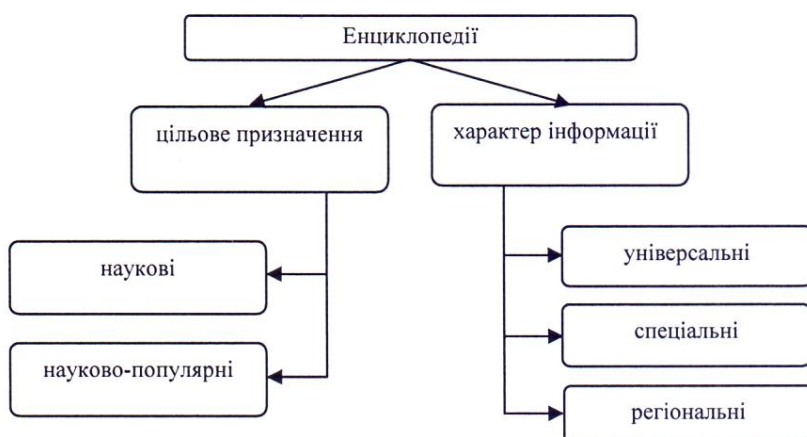

Рис. 1. Види енциклопедій за ДСТУ 3017—95 "Видання. Основні види. Терміни та визначення"

Рис. 2. Види енциклопедій, виокремлені в довіднику "Книга"

Ця класифікація, на нашу думку, спрощена та недосконала. По-перше, в ній не враховано такі характеристики, як цільове призначення (а саме воно суттєво впливає на читачку адресу довідника), структура основного тексту (тобто порядок розташування статей у виданні, що має істотне значення для редакторського опрацювання матеріалів), обсяги та ін. По-друге, надто деталізовано, а часом і нелогічно виокремлено групи читачів (наприклад, хіба енциклопедії для сімейного читання не зорієнтовані на дітей, жінок, осіб похилого віку, які, власне, і становлять "широке коло читачів"?). По-третє, нечітко наголошено на суттєвій різниці, яка дає змогу диференціювати тематичні та проблемні енциклопедії (останні, до речі, у виданні взагалі не охарактеризовано). На жаль, такі підходи не збагачують редакторів важливими теоретичними відомостями, які сприяли би удосконаленню видавничої практики та надавали змогу науковим колективам, орієнтуючись на чіткі типологічні схеми та визначальні характеристики, укласти видання, покликані оптимально задовольняти інформаційні потреби певних категорій читачів щодо актуальних, науково точних, зручно розташованих довідкових матеріалів.

Ґрунтовним та більш деталізованим є поділ енциклопедій на типи, передбачений ОСТ РФ 29.132—99 "Енциклопедії. Основні види. Вимоги до основного тексту, апарату видання та видавничо-поліграфічного оформлення" [4, с. 2—3], а саме (рис. 3):

— за цільовим призначенням: *наукові* (адресовані фахівцям і характеризуються особливою глибиною висвітлення певної галузі знань); *науково-популярні* (забезпечують інформаційні потреби широкого кола користувачів і містять

доволі повні та різнобічні матеріали з будь-якої галузі знань), *популярні* (подають загальні відомості, корисні у повсякденному житті або для організації дозвілля);

— за характером інформації: *універсальні* (що охоплюють фактично усі наявні галузі знань; переважно є науково-популярними); *спеціалізовані* (зазвичай висвітлюють окремі галузі знань та можуть бути як суто науковими, так і науково-популярними; серед них додатково виокремлено *галузеві*, які містять відомості з науки, культури, виробництва чи практичної діяльності; *тематичні*, що наводять довідкові факти з певної теми, а також *персональні*, присвячені життю та діяльності видатної особи); *регіональні* (зосереджено матеріали щодо певного регіону, країни, населеного пункту; можуть бути як спеціалізованими, так і універсальними);

— за структурою основного тексту, тобто способом розташування довідкових статей: *алфавітні*, *систематизовані*, а також *алфавітно-систематизовані* (чи *систематизовано-алфавітні*, що визначається способом розташування статей);

— за складом основного тексту: окрім власне енциклопедії, вирізняють *енциклопедичний словник* — довідкове видання, де певна галузь знань представлена короткими статтями-довідками, розташованими в алфавітному порядку. Наголошено також, що енциклопедичним словником називають ще й тематичну енциклопедію, статті якої, однак, мають різний обсяг;

— за повнотою інформації: *великі* (повні) та *малі* (короткі) енциклопедії,

— за способом організації тексту — *однотомні* та *багатотомні*.

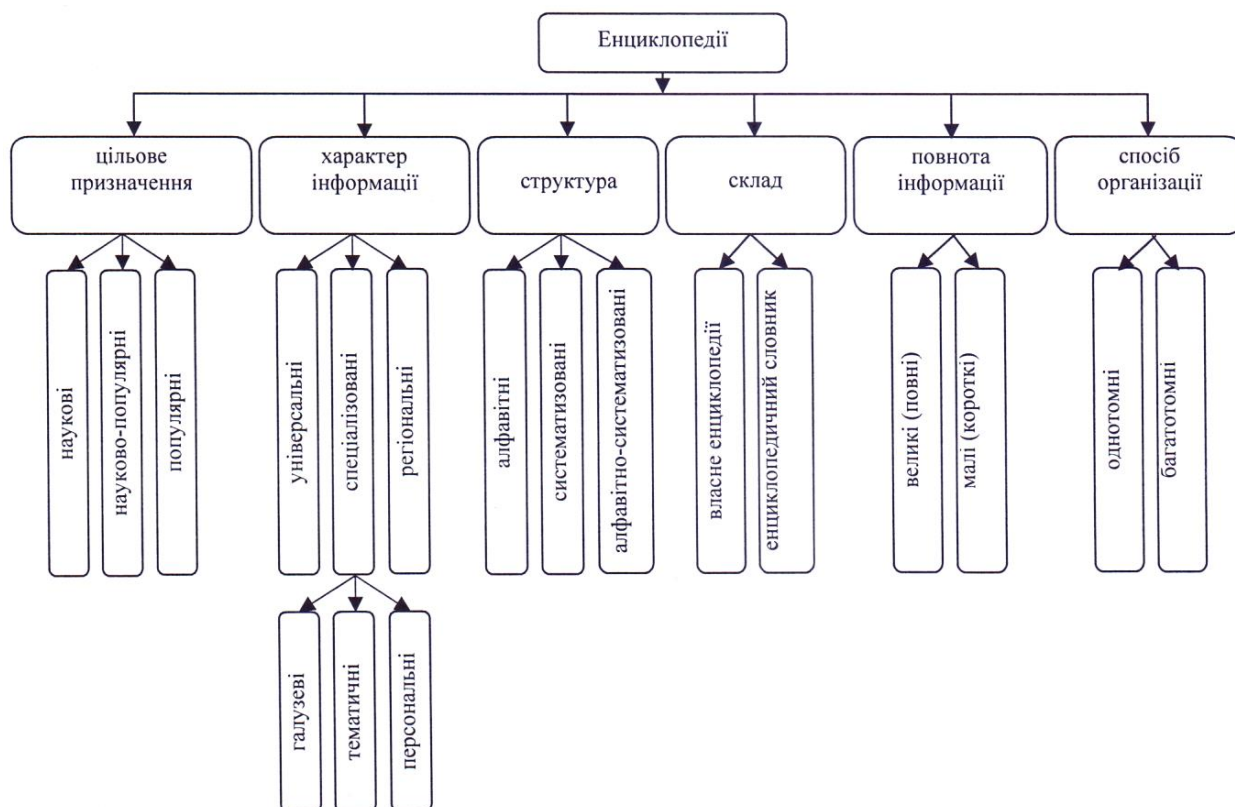

Рис. 3. Види енциклопедій за ОСТ РФ 29.132—99 "Енциклопедії. Основні види. Требования к основному тексту, аппарату издания и издательско-полиграфическому оформлению"

Безперечно, у цій типології зосереджено чимало відомостей теоретичного характеру, що мають важливе значення для видавців та мають бути враховані при розробці і редакторському опрацюванні змісту та структури енцикло-

педій. По-перше, в ній чітко виокремлено різні типи довідників за цільовим призначенням, структурою основного тексту тощо. По-друге, детально охарактеризовано доволі численний у сучасному книговидаванні масив спеціалізованих

енциклопедій, а також з урахуванням реалій видавничої практики розширено та збагачено тлумачення енциклопедичного словника — це не лише одно- чи тритомна енциклопедія, яка містить переважно статті невеликого обсягу, викладені у стислій формі, а й тематичний довідник, матеріали якого можуть мати різний обсяг та структуру. Водночас потребують подальшого вдосконалення окремі аспекти класифікації енциклопедичних видань за характером інформації (зокрема, галузеві енциклопедії зазвичай є ґрунтовнішими за залученням фактичного матеріалу та ширшими за висвітленням наукових проблем, ніж спеціалізовані), алфавітно-систематизована чи подібна до неї, однак визначена інакше — систематизовано-алфавітна структура основного тексту — охарактеризовані нечітко, що спонукає до логічного прагнення об'єднати їх в один тип. На нашу думку, дещо спрощено також і класифікацію за способом організації основного тексту, де виокремлено лише одно- та багатотомні енциклопедії.

Завдання статті полягають у тому, щоб на основі поглибленого аналізу і критичного осмислення теоретичних надбань дослідників та практичних досягнень українського книговидання розробити і запропонувати редакторам новітню типологію енциклопедичних праць, що надавала б змогу створювати довідники, оптимально відповідні інформаційним потребам широкого кола користувачів, зручні з огляду на можливість швидкого отримання інформації, різноманітні та сучасні за матеріально-конструктивними характеристиками.

Виклад основного матеріалу. Аналіз досягнень та досвіду українського і світового енциклопедичного книговидання, а також відомостей низки важливих теоретичних досліджень з типології довідкових видань, опублікованих у різні роки [7; 9; 10], дає підстави запропонувати нову класифікацію енциклопедій, не лише зручну та корисну для видавничих працівників, а й відповідну вимогам нормативних документів з типології, передусім ДСТУ 3017—95 "Видання. Основні види. Терміни та визначення". Ця класифікація передбачає поділ енциклопедій за такими ознаками (рис. 4):

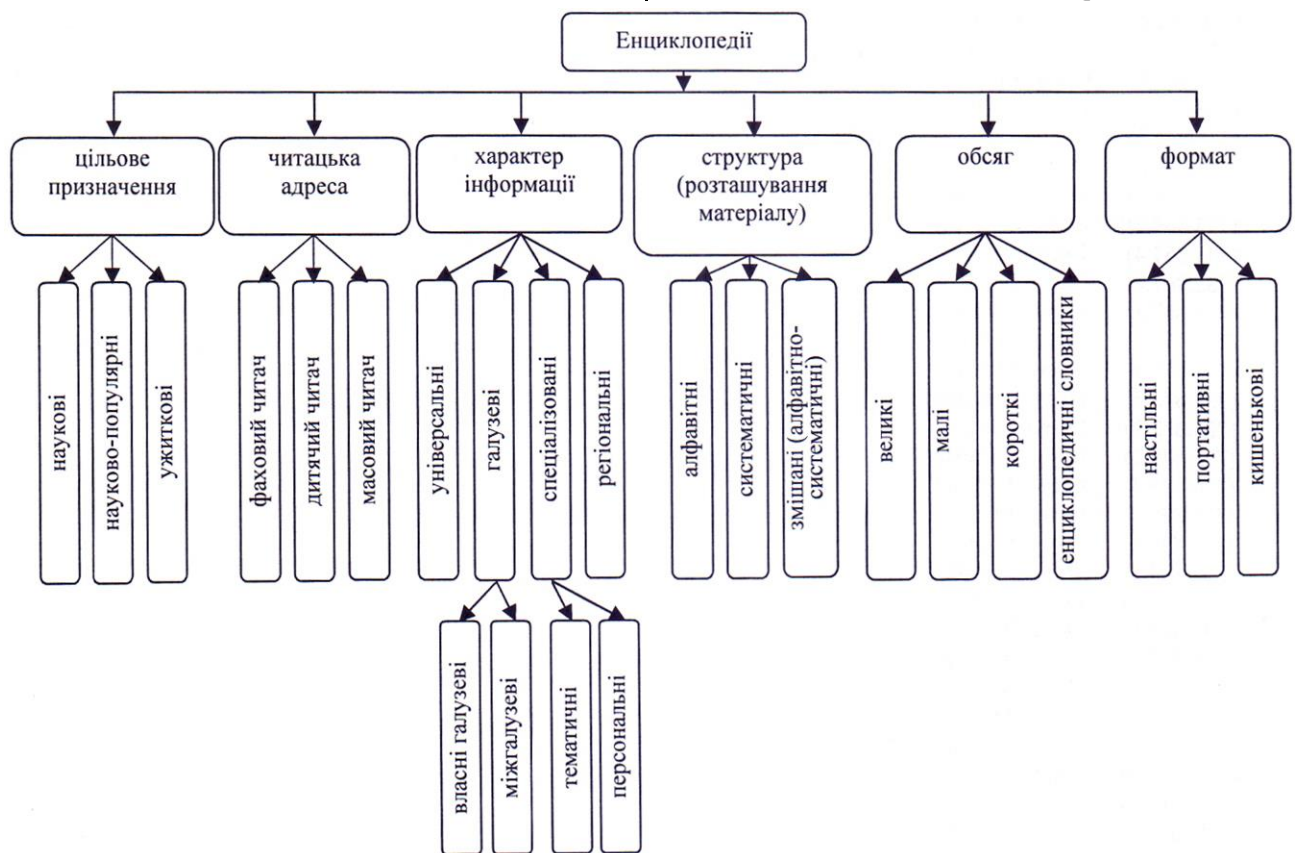

Рис. 4. Сучасна типологія енциклопедій

1. Цільове призначення. Більшість сучасних енциклопедій належать до наукових, адже в них викладено актуальні, узагальнені, науково апробовані відомості, які одночасно задовольняють інформаційні потреби і кваліфікованого читача, який використовує їх у фаховій, науковій чи виробничій діяльності, і запити широкої аудиторії, що потребує короткої довідки з конкретного питання. Такими виданнями є, наприклад, "Українська літературна енциклопедія", "Енциклопедія історії України", "Мистецтво України" та багато інших авторитетних українських довідників, що визначаються глибиною представлення певної галузі знань і задовольняють інформаційні потреби, які виникають не лише в науковій чи виробничо-практичній діяльності, а й у процесі

навчання, самоосвіти. Однак існують й численні науково-популярні енциклопедії (зокрема, "Лікарські рослини", "Енциклопедія Львова" та ін.), що мають вужче, ніж наукові довідники, цільове призначення та сферу використання, адже забезпечують інформаційні потреби передусім масового читача, оскільки їх матеріал, хоч і висвітлює певну галузь достатньо повно, проте має яскраво виражений науково-популярний характер і певною мірою підпорядкований запитам масової аудиторії. На сучасній книжковому ринку України доволі широко представлені й популярні прикладні видання (зокрема, "Енциклопедія домашнього господарства" чи "Енциклопедія консервування"), відомості яких є конкретними порадами у певних ситуаціях буденного життя чи дозвілля.

2. Читацька адреса. Хоча загалом аудиторія енциклопедичних довідників доволі широка, без перебільшення, необмежена, однак виокремимо кілька груп, які користуються особливими різновидами видань. По-перше, це фаховий читач — спеціаліст певної або суміжних галузей знань, що звертається до енциклопедій за довідкою, необхідною у науковій чи виробничій діяльності. Саме для нього призначені, наприклад, "Юридична енциклопедія", "Економічна енциклопедія", "Енциклопедія корпоративного управління", "Енциклопедія страхування" та низка інших авторитетних видань, які містять найсуттєвішу актуальну наукову інформацію з відповідних галузей знань та задовольняють запити висококваліфікованих користувачів. По-друге, це юний читач. Як відомо, існують особливі, так звані дитячі енциклопедії, що відповідно до зацікавлень і можливостей аудиторії віком 7—14 років подають наукові відомості, дотичні до усіх галузей знань та практичної діяльності; окремі довідники або серії видань призначені певним віковим групам і зазвичай мають назви, які викликають зацікавлення та заохочують дітей до читання — "Енциклопедія тварин та рослин світу", "Книга знань у запитаннях та відповідях", "Географія для допитливих", "1000 цікавих фактів" та ін. Так, серія енциклопедій "Що? Як? Чому?" об'єднала довідники "Світ рослин", "Світ тварин", "Світ мандрів", "Світ моєї України", які фактично містять відповіді на широке коло запитань дитини, навіть найскладніших та неочікуваних (приміром, у довіднику "Світ дивовижного та загадкового"). По-третє, окремою групою є масовий читач, який користується насамперед енциклопедіями, що подають ґрунтовні довідкові матеріали з усіх галузей знань та практичної діяльності (зокрема, такою є "Енциклопедія сучасної України"), або науково-популярними чи популярними (ужитковими) довідниками конкретнішого змісту — "Географічну енциклопедією України", енциклопедичними працями "Українська мова" або "Лікарські рослини".

3. Характер інформації дає підстави запропонувати таку класифікацію довідників. Насамперед доцільно виокремити універсальні, галузеві, спеціалізовані та регіональні енциклопедії. Якщо універсальні містять актуальні наукові відомості фактично з усіх галузей знань та практичної діяльності (приміром, з фізики, сільського господарства, географії, живопису та ін.), то галузеві присвячені окремим сферам знань та певним напрямкам практичної діяльності. Так, до універсальних в Україні належать УРЕ, "Енциклопедія сучасної України", а до галузевих — "Юридична енциклопедія", "Українська літературна енциклопедія", "Енциклопедія історії України" та ін. Варто зазначити, що галузеві, в свою чергу, мають кілька різновидів, залежно від особливостей наведеної інформації. Якщо матеріал довідника охоплює всю сферу знань чи практичної діяльності, то це, власне, галузева енциклопедія (прикладом можуть слугувати "Економічна енциклопедія", "Українська гірнична енциклопедія", згадана вище "Юридична енциклопедія" або ж енциклопедичний довідник "Мистецтво України"). Натомість "Фармацевтична енциклопедія", "Мала енциклопедія українського народознавства", "Енциклопедія екології", які наводять ґрунтовні довідкові відомості, дотичні лише до частини галузі, є підгалузевими. Якщо ж довідник охоплює кілька сфер знань та задовольняє інформаційні потреби фахівців суміжних наук, то він належить до міжгалузевих енциклопедій. Зокрема, такими є "Енциклопедія водного господарства, природокористування, природодітворення", "Енциклопедія бізнесмена, економіста, менеджера", "Філософія політики" та інші видання,

назви яких доволі чітко зазначають саме ті сфери знань та практичної діяльності, що висвітлені у довідкових матеріалах.

Спеціалізовані енциклопедії, на відміну від галузевих, містять відомості з вузьких, конкретніших питань. Зазвичай в них викладено або матеріали з певної теми (так, довідники "Лікарські рослини", "Живий світ геральдики", що має навіть тематичний підзаголовок "Тварини і рослини в державній символіці", висвітлюють лише одну локальну тему), або факти, дотичні до життя і діяльності видатного митця, науковця, літератора (яскравий приклад — новітня "Шевченківська енциклопедія" та її попередник — "Шевченківський словник"). Такі різновиди спеціалізованих енциклопедій називають, відповідно, тематичними та персональними.

Особливої уваги потребують регіональні (краєзнавчі) енциклопедії. Саме вони надають багатогранні та ґрунтовні довідки про частини світу, країну, місто, яскраво висвітлюють здобутки певної нації. Зокрема, "Енциклопедія українознавства", в якій подано відомості фактично з усіх царин українського життя, належить до краєзнавчих, так само, як і сучасні "Полтавська енциклопедія", "Коломийська енциклопедія", "Енциклопедія Львова" та низка довідників, присвячених відомим регіонам та найбільшим містам України — "Київ", "Полтавщина", "Чернігівщина" та ін.

Варто наголосити, що виокремлені за характером інформації універсальні, галузеві, спеціалізовані та регіональні енциклопедії охоплюють весь масив необхідних читачам довідкових відомостей і дають змогу оптимально задовольнити запити різноманітних аудиторій.

4. За структурою (або розташуванням матеріалу) енциклопедії поділяються на алфавітні, систематичні або змішані (алфавітно-систематичні). В алфавітних усі довідкові статті розміщені за абеткою їхніх назв, що створює читачам зручність та забезпечує швидкість пошуку. Зазвичай алфавітними є універсальні енциклопедії, покликані задовольнити інформаційні потреби доволі широких кіл читачів різної кваліфікації. Власне, саме багатогранність інформації, об'єднаної в універсальних виданнях, які охоплюють відомості з усіх галузей знань та практичної діяльності, на відміну від інших різновидів енциклопедій, не дає змоги використати іншу побудову. Принагідно зазначимо, що більшість українських довідників (наприклад, УРЕ, "Енциклопедія сучасної України", "Шевченківська енциклопедія", "Енциклопедія історії України" та ін.) зазвичай належать до алфавітних, незалежно від того, чи вони є універсальними, галузевими чи спеціалізованими.

Існують також енциклопедії, матеріал в яких розташований відповідно до системи, що є загально визнаною в певній галузі знань чи практики, або за хронологією. Такі видання називаються систематичними. Якщо хронологічний порядок розташування відомостей здебільшого не вимагає від читачів високої кваліфікації і не ускладнює пошуку, то застосування системи доцільно передусім в енциклопедіях, розрахованих на фахового, добре підготовленого читача. Серед українських довідників систематичних загалом небагато (приміром, це "Історія українського мистецтва", "Енциклопедія Трипільської культури"), адже більшість видань, як зазначалось раніше, — алфавітні. Безперечно, дбаючи про швидкість та зручність пошуку, видавці надають перевагу раціональнішій побудові, враховуючи, однак, зміст праці.

Змішані (алфавітно-систематичні) енциклопедії мають доволі складну композицію: тут великі за обсягом розділи, що висвітлюють наукові проблеми у певній сфері, поєднані зі

словниковою частиною, розташованою за алфавітом. Варто зазначити, що алфавітно-систематична структура вдало використана укладачами "Енциклопедії українознавства" та енциклопедичного довідника "Історія міст і сіл УРСР". Так, перша (систематична або, за словами видавців, загальна) частина "Енциклопедії українознавства", яка складається з трьох томів, подає розлогі довідкові матеріали у такій послідовності: Вступ. Загальні відомості про Україну. Фізична географія і природа. Людність (населення). Етнографія. Мова. Історія. Церква. Право. Культура. Література. Просторове мистецтво. Театр. Музика. Кіно. Наука. Освіта. Видавництва і преса. Бібліотеки, архіви, музеї. Народне господарство. Сусільство. Охорона здоров'я. Військо. Друга (алфавітна) частина цього видання вміщує за абеткою назв численні короткі енциклопедичні статті (майже 20 тисяч), які актуалізують, поглиблюють та збагачують відомості систематичного розділу.

Безперечно, обираючи тип розташування матеріалу в енциклопедії, видавцям, редакційній колегії варто враховувати тему, читачьке призначення, однак чи не найважливішим критерієм є зручність пошуку інформації, забезпечення оптимальних можливостей її швидкого віднайдіння.

5. **За обсягом** виокремлюють великі (понад 12 томів), малі (10—12 томів), короткі (4—9 томів) енциклопедії та енциклопедичні словники, що складаються з 1—3 томів. Таким чином, останній варто розглядати не як окремих, особливий тип довідкових видань, а як різновид енциклопедії, що містить статті невеликого обсягу, викладені у стислій формі та розташовані за абеткою їх назв. Таке тлумачення цілком відповідає ДСТУ 3017—95 "Видання. Основні види. Терміни та тлумачення" [2, с. 20] та, на відміну від інших сучасних нормативних документів, зокрема ОСТ РФ 29.132—99, не виокремлює енциклопедичний словник за такою характеристикою, як склад основного тексту [4, с. 2]. У практиці українського енциклопедичного книговидавництва великими є перше видання УРЕ (17 т.), "Енциклопедія українознавства" (13 т.), "Енциклопедія сучасної України" (25 т.), до малих належить, приміром, "Енциклопедія історії України" (8 т.), а до коротких — "Юридична енциклопедія" (6 т.) або ж "Мистецтво України" (5 т.). Назва енциклопедичного словника здебільшого визначає вид видання, приміром, "Гірничий енциклопедичний словник" (3 т.), "Геодезичний енциклопедичний словник" (2 т.) або "Шевченківський словник" (2 т.).

6. **За форматом** розрізняють настільні, портативні та кишенькові енциклопедії. Настільні мають найбільший розмір — 84×108 1/16, адже призначені для опрацювання, наприклад, у бібліотеці, за письмовим столом. Зазвичай це найпоширеніший формат українських довідників, його використано, наприклад, для двох видань УРЕ. У книгах такого розміру можна не лише розташувати великий масив довідкової інформації, а й вдало поєднати текст та ілюстративний матеріал чи таблиці, забезпечити оптимальні умови для зручного пошуку відомостей завдяки уміщенню колонититулів, використанню шрифтів різного кеглю або гарнітур.

Портативні енциклопедії дещо менші — їх формати 70×108 1/16, 70×100 1/16, однак вони також відповідають вимогам щодо зручності пошуку довідок, їх компактного розташування та наочності. Наприклад, "Юридична енциклопедія" (70×100 1/16), енциклопедичний довідник "Українська мова" (70×100 1/16), "Енциклопедія українознавства" (70×108 1/16) завдяки раціональному портатив-

ному формату вважаються зразками вдалих підходів видавців до створення зручних і водночас компактних видань з великим обсягом довідкової інформації.

Менш уживаним є формат 75×90 1/32, який використовують для кишенькових енциклопедій (на жаль, їх у вітчизняній книговидавничій практиці обмаль). Його обрано лише для низки краєзнавчих енциклопедичних праць, приміром, довідників "Київ", "Полтавщина", "Чернігівщина" та ін., що зумовлено специфічними умовами їх використання (зокрема, під час екскурсії містом, подорожі регіоном тощо). Безперечно, великий масив різноманітної довідкової інформації, вміщеної у будь-якій енциклопедії, не завжди дає змогу видавцям використовувати невеликі (а вони здебільшого економічно вигідні) формати, та й традиційно ці довідники читачеві уявляються як фундаментальні (не лише з огляду на зміст, а й зовні). Зауважимо, що при виборі раціонального розміру варто враховувати як умови користування енциклопедією, так і технологічні можливості українських поліграфічних підприємств, адже це суттєво позначається на якості видання, його культурі.

Висновки. Отже, запропонована типологія енциклопедичних видань доволі складна, вона охоплює різні типи цих довідників та дає змогу видавцям обрати саме той вид, який оптимально задовольнятиме потреби читачів, сприятиме швидкості пошуку інформації та зручності її використання.

Список використаної літератури

1. *Гудовщикова И. В.* Общие зарубежные энциклопедии / И. В. Гудовщикова. — Ленинград : Лен. гос. биб. ин-т, 1963. — 68 с.
2. *ДСТУ 3017—95.* Видання. Основні види. Терміни та визначення. — Київ : Держстандарт України, 1995. — 47 с.
3. *Книга : энциклопедия.* — Москва : Большая Российская энциклопедия, 1998. — 800 с.
4. *ОСТ РФ 29.132—99.* Энциклопедии. Основные виды. Требования к основному тексту, аппарату издания и издательско-полиграфическому оформлению. — Москва : Гос. комитет РФ по печати, 1999. — 8 с.
5. *Редакторская подготовка изданий : учебник / под ред. С. Г. Антоновой.* — Москва : Логос, 2002. — 348 с.
6. *Справочные издания: Специфические особенности и требования / под ред. Э. В. Гольцевой.* — Москва : Книга, 1982. — 180 с.
7. *Типология изданий.* — Москва : Книжная палата, 1990. — 324 с.
8. *Черниш Н. І.* Нариси з історії світової енциклопедичної справи : навч. посібник. — Київ : Наша культура і наука, 2009. — 212 с.
9. *Черниш Н. І.* Українська енциклопедична справа: історія розвитку, теоретичні засади підготовки видань. — Львів : Фенікс, 1998. — 98 с.
10. *Швецова-Водка Г. М.* Типологія книги / Г. М. Швецова-Водка. — Київ : Книжкова палата України, 1999. — 68 с.
11. *Якушева Г. В.* Книга, у которой не будет конца: история энциклопедического жанра / Г. В. Якушева // Книжное дело. — 1993. — № 4. — С. 78—83.

Проанализированы теоретические концепции ученых в области энциклопедического книгоиздания, специалистов по типологии книги, а также опыт украинских издателей энциклопедий. Выделены современные книговедческие подходы к классификации этого вида справочников; предложена новая типология энциклопедических изданий.

Theoretical concepts of encyclopaedic book publishing researches have been analyzed. Modern book science approaches to the typology of scientific works of this kind have been separated; the modern technology of encyclopaedic editions have been suggested.

Надійшла до редакції 10 березня 2015 року